

СУЧАСНА СИСТЕМА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Довгерт А.С.*

НАУКА ТА ВИКЛАДАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА В КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

The Article is devoted to development of doctrine and teaching of Private International Law in Kiev University during 175 years of its existenc.

Наступного року (1835) після відкриття Університету Святого Володимира в Києві було створено юридичний факультет. В дореволюційний період на юридичному факультеті Київського університету, так само як і в інших університетах Російської імперії, міжнародне приватне право (МПрП) в якості окремого предмету не вивчалось. Проте деякі елементи МПрП (у сучасній його систематиці) викладалися та досліджувалися в рамках інших правових дисциплін, зокрема, в рамках енциклопедії законодавства (сьогодня це - теорія права), а з 1840-х р., після створення відповідної кафедри, в рамках загальнонаціонального права (сучасна назва – міжнародне право).

В 1835 р. професором кафедри енциклопедії законодавства Київського університету призначається видатний вчений, учень М.М. Сперанського та К.Ф.Савіньї, організатор освіти **Костянтин Олексійович Неволін**¹.

Фундаментальна праця Неволіна К.О. «Энциклопедия законовещения»², що вийшла друком в Києві у 1839-1840 рр., слугувала основою його лекційних курсів та наукових концепцій. На той час ця робота була першою ґрунтовною працею на началах історичної школи права, що охоплювала теорію та філософію права, а також історію правових вчень. В «Энциклопедии» ми знаходимо, зокрема, аналіз правових ідей І. Канта та Й. Фіхте щодо

* доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрН України, завідувач кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

¹Неволін К.О. (1806 – 1855) народився у 1806 р. у сім'ї священика. Навчався спочатку у духовній семінарії, після чого отримав юридичну освіту при царевій Канцелярії, після чого навчався у Берлінському університеті, де слухав курси К.Ф. Савіньї та Г.В. Гегеля. У 1834 р. склав іспити одразу на ступінь доктора, написавши роботу «Про філософію законодавства у древніх», і у наступному році очолив факультет права у Києві. Неволін насамперед зайнявся комплектацією викладацького складу, і під його керівництвом скоро сформувався сильний колектив, що вивів юридичний факультет Університету на передові позиції в Російській імперії. У травні 1837 р. проф. К.О. Неволіна було обрано на посаду ректора Київського університету, на якій він перебував до лютого 1843 р.

Літ.: Шмоткін О.В. Неволін Костянтин Олексійович // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 1998.- Т. 4. -С.111 ; Неволін // Энциклопедический словарь (Ф. Брокгауз, И.Ефрон) . Т. XX. – СПб, 1897. – С. 801 - 803; Библиографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета св. Владимира (1834-1884) / Ред. В.С. Иконников. – К., 1884

²Энциклопедия законовещения. Сочинение д-ра прав и ординарного профессора *Константина Неволіна*. В 2-х томах. - Киев: Типография университета Св. Владимира, 1839 - 1840.

всесвітньоцивільного права (*jus cosmopolitanum*). Слід зазначити, що ці ідеї мали значний вплив на виокремлення МПРП в окрему сферу знань та інтенсифікацію досліджень.

Всесвітньоцивільне право за І. Кантом – це всезагальні закони, яких повинні дотримуватися всі народи у своїх взаємних відносинах. Власне, і ідея права у І. Канта полягає у мирному спілкуванні всіх народів Землі, як засобу для досягнення мети природи, що полягає у повному розвитку здібностей людини. На думку І. Канта та його послідовників, людині – громадянину світу, незалежно від її підданства, належать такі права і свободи, як право виходу та візду на територію будь-якої держави, право руху товарів, право збереження фізичної та духовної особистості, свобода духовного спілкування, свобода вибору місця проживання тощо.

Ідея всесвітньоцивільного права знайшла в подальшому своє продовження в системах, які поділяли міждержавне право на публічне і приватне та у вченні, яке відділяло суспільство від держави. Яскравим представником останнього був проф. університету В. Негабітовський.

Думку про всесвітньоцивільне права не поділяв проф. **Микола Карлович Ренненкампф**³, який крім енциклопедії законодавства, викладав певний час в університеті загальнонародне право⁴. Вчення про всесвітньоцивільне право базувалося на ідеї природних, природжених прав людини. Проф. М. Ренненкампф, на відміну від К. Неволіна, дотримувався строгих позитивістських поглядів на право. В своїй праці «Очерки юридической энциклопедии», надрукованій в університетській типографії в 1865 р.⁵, М. Ренненкампф відкидав ідею всесвітньоцивільного права не тільки з позиції природного права, але також і в позитивістському сенсі. На його думку, природа всесвітньоцивільних відносин у сферах сімейного, речового, зобов'язального, спадкового права не змінюється через те, що вони встановлюються між підданими різних держав, а правовий статус іноземців в окремих країнах різниться через те, що встановлюється державами.

В середині ХІХ століття західні публіцисти з міждержавного права почали включати до його систематики приватне міжнародне право, або навіть поділяти міждержавне право на дві частини – приватне та публічне⁶. Проф. М. Ренненкампф критично ставився до такого нововведення. Він вважав, що більшість норм «так званого міжнародного приватного права» за своєю природою відносяться до внутрішнього приватного права або до

³ Ренненкампф М.К. (1832 – 1899) народився 10 вересня 1832 р., у 1849 р. закінчив Чернігівську гімназію, після чого став ліцеїстом юридичного факультету ліцею Безбородько.

Після закінчення гімназії, М.К. Ренненкампф втілює свою давню мрію про Університет, вступивши спочатку на історичний факультет, а згодом перейшовши на юридичний, який він блискуче закінчив у 1855 р. У 1859 р. отримав учений ступінь магістра загальнонародного права. Більшу частину життя М.К. Ренненкампф присвятив викладацькій та науковій роботі. Найбільш відомим він став завдяки багаторічному викладанню в університеті та в ряді інших навчальних закладів енциклопедії законодавства та юридичної енциклопедії.

Літ.: Зайчук О.В., Тарахонич Т.І. Ренненкампф Микола Карлович // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 2003. – Т. 5. – С.289 - 290 ; Ренненкампф // Энциклопедический словарь (Ф. Брокгауз, И.Ефрон) . Т. XXVI. – СПб, 1899. – С. 577; Библиографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета св. Владимира (1834-1884) / Ред. В.С. Иконников. – К., 1884. – 816с.

⁴Відомі його праці в області міжнародного права, зокрема див.: Ренненкампф Н.К. История учения публицистов о праве осмотра кораблей во время войны. // Наука міжнародного права в Університеті Святого Володимира. Т.1 / Упорядники: О.В. Задорожній, В.А. Короткий. – К., 2004. – С.114 – 165.

⁵Реннекампф Н.К.Очерки юридической энциклопедии // Университетские известия. - Киев: Университетская типография, 1865 (ноябрь). - С.1-12; 1865 (декабрь). - С. 1-19; январь 1866 (январь). - С.1-17.

⁶Систему права проф. М.Ренненкампф, відповідно до визначених ним трьох видів правових відносин, поділяв на три області: право приватне, право публічне та право міждержавне.

публічного права. М. Ренненкампф не заперечував того, що міждержавне право визначає також і деякі відносини приватних осіб. Проте, на його думку, такі норми є обов'язковими для приватних осіб тільки за умови їх узгодження з законами країни, до якої належать ці особи.

Таким чином у відношенні до МПрП, яке тільки народжувалося в цей час в рамках міждержавного права, проф. М. Ренненкампф займав негативну позицію. Він навіть не вважав МПрП своєрідною частиною міждержавного права.

Противником розгляду міжнародного права тільки як міждержавного виступав талановитий вчений університету проф. **Василь Андрійович Незабитовський**⁷ Тридцять років (1853-1883) він очолював кафедру загальнонародного права⁸. Саме в рамках цієї дисципліни студенти почали отримувати більш широкі знання з деяких аспектів МПрП.

В працях В.А. Незабитовського історичний напрямок поєднувався з виявленнями природно-правових поглядів. За свідченням сучасників⁹ В.А. Незабитовський за своїми багатосторонніми знаннями, за своїм потужним даровитим розумом, за вдалим та своєрідним словом був вище за все, що ним написано. Друкуватися він страшенно не любив і друкував тільки те, що було конче необхідним. Із того, що зібрав А.В. Романович-Славатинський та помістив у «Собрание сочинений» В.Незабитовського¹⁰ ми лише відмітимо два його твори з точки зору МПрП: одну із кращих у вітчизняній науці праць, докторську дисертацію вченого «Учение публицистов о межгосударственном владении» (1860 р.)¹¹ та одну із його публічних лекцій в університеті «Новейшие проекты международного устава» (1874 р.)¹².

Учень К. Неволіна, прибічник філософії І. Канта та вчення Р. Моля про розподіл сфер громадянського суспільства і держави, В. Незабитовський створив оригінальне вчення про право. Наукова література, в якій проаналізована праця вченого «Учение публици-

⁷Незабитовський В.А. (1824 - 1883) закінчив навчання в Університеті Св. Володимира у Києві. Наступні кілька років, протягом яких писав дисертацію, очолював кафедру законів казенного управління у Ніжинському ліцеї князя Безбородько. Вдало захистившись, у 1853 р. В.А. Незабитовський перейшов викладати в Університет на кафедру загальнонародного (міжнародного) права, де пропрацював 30 років, увійшовши в історію факультету зі славою людини феноменально освіченої та добросовісної. У 1860 р. захистив докторську дисертацію «Учение публицистов о международном государственном владении».

Літ.: Савчук К.О. Незабитовський Володимир Андрійович // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 2003.- Т. 5. - С.122 - 123 ; Ульянова Н.Н., Баскин Ю. Я. Василий Андреевич Незабитовский как международник. К 140-летию со дня рождения (1824-1964) // Советский ежегодник международного права.1963. – М., 1965; Незабитовський В.А. Энциклопедический словарь (Ф. Брокгауз, И.Ефрон) . Т. XX – СПб, 1897. – С. 833 - 834; Библиографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета св. Владимира (1834-1884) / Ред. В.С. Иконников. – К., 1884. -816 с.; Романович-Славатинский А.В. Предисловие к собранию сочинений В.А. Незабитовского, изданному в 1884 г. к пятидесятилетию юбилею Университета Св. Владимира // Наука международного права в Університеті Святого Володимира. Т.1 / Упорядники: О.В. Задорожній, В.А. Короткий. – К., 2004. – С. 11 -19.

⁸Кафедра міжнародного права була створена в 1942 р., але тільки з приходом В. Незабитовського у 1853 р. вона отримала постійного викладача. Раніше лекції з цього предмету читали професори інших кафедр, зокрема О. Федотов-Чеховський, М. Іванішев. Див.: Грабарь В.Є. Материалы к истории литературы международного права в России (1647 – 1917). – М.,2005. – С.432.

⁹Див.: Романович-Славатинский А.В. Предисловие к собранию сочинений В.А. Незабитовского, изданному в 1884 г. к пятидесятилетию юбилею Университета Св. Владимира // Наука международного права в Університеті Святого Володимира. Т.1 / Упорядники: О.В. Задорожній, В.А. Короткий. – К., 2004. – С.19.

¹⁰Незабитовский В. А. Собрание сочинений / Под ред. А.В. Романовича-Славатинского. – К., 1884. – 369 с.

¹¹Незабитовский В. А. Учение публицистов о межгосударственном владении. - К.: Университетская типография, 1860. - 66 с.

¹²Незабитовский В. А. Новейшие проекты международного устава // Университетские известия. - Киев: Университетская типография, 1874. - №2 (февраль). - Ч.2. – С. 97 – 117.

тов...», зосереджується, насамперед, на концепції юридичної природи території в теорії міжнародного права. З позиції МПрП нас цікавлять погляди В.Незабитовського на загальнонародне право. Його концепція загальнонародного права створює каркас для розвитку МПрП. Він так само, як К. Неволін, І. Кант та ін. вважає, що є права, які належать людині незалежно від держави. До них він відносить право вільного пересування, право вільного входу до чужої території тощо. Ці права він називає загальнонародними (по І. Канту – це всесвітньоцивільні права). Загальнонародним правом, на думку В. Незабитовського, є право всіх людей, пов'язаних загальним звичаєм, загальним ступенем цивілізації та визнання в людині людської гідності, незалежно від політичного поділу на держави. Він ставить перед наукою міждержавного права завдання викликати до життя втрачену думку про загальнонародний союз. Справа в тім, що із плином часу римське *jus gentium*, яке раніше включало міждержавне право і право загальнонародне, в XIX столітті вже розуміється тільки як міждержавне право, а думка про союз загальнонародний занепадає і втрачається у відносинах державних.

В.Незабитовський підкреслює, що право міждержавне і право загальнонародне – це дві окремі сфери. І якщо раніше держави керувалися ідеєю самостійності та їхньої роздільності, то зараз настає час іншої ідеї – єдності та союзу. Саме ця ідея і дає поштовх для розвитку МПрП, або всесвітньоцивільного, загальнонародного права. Загальнонародні відносини (вільний рух осіб, поселення, володіння, поземельна власність, рух майна) ближче та впевненіше ведуть до зближення між державами. Ці зв'язки, на думку В. Незабитовського, міцніше, ніж політичні відносини між державами. Власне кажучи, своєю новою концепцією про міждержавне володіння В. Незабитовський знімав одну із багаточисельних перешкод на шляху розвитку загальнонародного союзу.

Під кутом зору своїх теоретичних поглядів В.Незабитовський аналізує і проект устава Д. Філда в роботі «Новейшие проекты международного устава». З огляду на МПрП цікаві наступні моменти цієї праці: по-перше, важливим є те, що вчений звертає увагу на рамки підготовки устава, які були визначені Конференцією для перетворення і кодифікації міжнародного права. Ці рамки включали крім відносин держав (*droit international public*), також і відносини між підданими різних держав (*droit international prive*); по-друге в цій праці констатується, що національний режим для іноземців набуває незворотнього характеру, хоча урівнення в правах іноземців та місцевих осіб далеко ще не завершився.

Проф.В.А. Незабитовський започаткував в Київському університеті школу міжнародного права. Його учні та послідовники (Р.І. Базінер, М.Р. Кантакузін-Сперанський та ін.) перебували під впливом міжнародно-правових поглядів та методів дослідження В.А. Незабитовського¹³.

Розвиток міжнародного спілкування та співробітництва середини XIX століття вплинув на систематику російських керівництв з міжнародного права, які все частіше почали включати різноманітні питання МПрП.

В російській літературі того часу використовувався переважно термін «міжнародне приватне право», під яким традиційно розуміли тільки колізійне право. Іноді до нього додавали питання громадянства, прав іноземців, або питання процесуального права¹⁴.

¹³ Див.: *Заблоцька Л.* Розвиток науки міжнародного права вченими Університету Св. Володимира // Український часопис міжнародного права. – 1993. №1. – С.130.

¹⁴ Див.: *Грбавь В.С.* Материали к истории литературы международного права в России (1647 – 1917). – М., 2005. – С.592. Сам проф. В. Грбавь вживав термін «міжнародне цивільне право». На його думку міжнародне цивільне право є окремою галуззю міжнародного права та включає матеріальні, колізійні та процесуальні норми. Термін «міжнародне цивільне право» вживався окремими західними публіцистами, особливо італійськими, починаючи з 1837 р. В Росії цю назву використовував П.Є. Казанський (див. його

В 1873 р. міжнародне приватне право та міжнародне кримінальне право були викладені в конспекті лекцій М.М. Капустіна¹⁵, а в 1875 р. ці питання включив до своєї праці харківський професор А.М. Стоянов¹⁶. Але найбільш систематичний та широкий виклад МПрП дав Ф.Ф. Мартенс у другому томі своєї знаменитої праці «Современное право цивилизованных государств» (1883 р.)¹⁷. Цікаво, що проф. Л.О. Комаровський, якому було доручено написати статтю «Міжнародне право» до енциклопедії Брокгауза і Ефрона, наприкінці XIX століття відмічав, що міжнародне право все ясніше складається з публічного міжнародного права та приватного міжнародного права (цивільного та кримінального), а предмет останнього, відштовхуючись від колізії законів, розширюється до всесвітньоцивільного права, про яке мріяв ще І. Кант¹⁸. Всесвітньоцивільним правом називає МПрП і П.Є. Казанський¹⁹.

В цій ситуації вже більш-менш повний курс міжнародного права в Росії повинен був включати розділ про МПрП. Тому не дивно, що в працях наступника В. Незабитовського по кафедрі міжнародного права Київського університету проф. **Отон Отонович Ейхельмана**²⁰ ми знаходимо спеціальні розробки присвячені МПрП.

В своїх працях «Заметка о международных трактатах и международном частном праве» (1890 р.)²¹, «Введение в систему международного права» (1889 р.)²², «Очерки из лекций по международному праву» (1900 р., друге видання 1905 р.)²³ та ін. проф. О. Ейхельман, за існуючим в Росії вже на той час підходом, під МПрП розуміє тільки справедливий вибір тих чи інших різномісцевих законів, згідно з якими повинна вирішуватися справа. Сам термін «міжнародне приватне право» він вважав невдалим, тому що, на його

працю: Учебник международного права публичного и гражданского. – Одесса, 1902. – С. 493 – 524). Термін «міжнародне цивільне право» зустрічається і в праці В.П. Даневського «Пособие к изучению истории и системы международного права» (1892 р.)

¹⁵Капустин М.Н. Международное частное право: конспект лекций. – Ярославль, 1873. – 73 с.

¹⁶Стоянов А.Н. Очерки истории и догматики международного права. – Харьков, 1875. – 742 с.

¹⁷Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных государств. Т.2. – СПб, 1883.

¹⁸Комаровский Л. Международное право // Энциклопедический словарь. Т. XVIII А. – СПб, 1896. – С. 915 – 916

¹⁹Казанский П.Е. Учебник международного права публичного и гражданского. – Одесса, 1902. – С.493 – 524.

²⁰Ейхельман О.О. (1854 -1943) - доктор міжнародного права та магістр державного права, ординарний професор кафедри міжнародного права. Народився у 1854 р. у Георгієвському маєтку під Петербургом. Навчався в гімназії, після якої вступив до Дерптського університету на юридичний факультет, який закінчив у 1875 р. У 1880 р. О.О. Ейхельман представив у Київський Університет Св. Володимира свій твір «Военное занятие неприятельской страны» для отримання ступеня доктора міжнародного права. У 1882 р. його було прийнято викладачем на кафедру історії найважливіших іноземних законодавств давніх та нових, звідки згодом переведено на кафедру міжнародного права, на якій О.О. Ейхельман потім і викладав протягом багатьох років.

Головну увагу О.О. Ейхельман приділяв систематизації та методиці викладання міжнародного права. За його участю в Університеті було надруковано чимало навчально-методичної літератури з курсу міжнародного права. Ним було складено збірку міжнародних договорів, що підписала Росія, та документів російського законодавства з міжнародного права.

Літ.: Денисов В.Н., Савчук К.О. Ейхельман Отон Отонович // Антологія української юридичної думки. Т.8: Міжнародне право / Упорядники: В.Н. Денисов, К.О. Савчук; відп. редактор В.Н. Денисов. – К., 2004. – С. 314 – 316; Заблодська Л. Г. Ейхельман Отон Отонович. // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 1999. – Т. 2. – С.320 - 321; Библиографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета св. Владимира (1834-1884) / Ред. В.С. Иконников. – К., 1884. – 816 с.

²¹Ейхельман О.О. Заметка о международных трактатах и международном частном праве. – К., 1890. – 99 с.

²²Ейхельман О.О. Введение в систему международного права. К., 1890. – 12 с.

²³Ейхельман О.О. Очерки из лекций по международному праву. – К., 1900. – 394 с.

думку, «так зване міжнародне приватне право» не створює якогось нового права, а лише зводиться до дії цивільних законів у просторі. Він був категорично проти включення до МПрП міжнародних уніфікованих норм та права іноземців.

Вбачаючи в МПрП тільки колізійне право, він показав як середньовічне вчення про «колізії статутів» в межах однієї держави стало застосовуватися до відносин міжнародних і в XIX столітті законодавство та судова практика всіх цивілізованих держав визнали для справ міжнародних випрацьовані начала «колізії статутів».

Важливою думкою О. Ейхельмана є характеристика цивільно-правових систем держав як дуже близьких, що покояться на таких принципах як *bona fides* та свобода особистості. Власне, цей стан цивільних законів і дозволив поширити теорію «колізії статутів» з її основними трьома правилами (статут *personale*, статут *reale*, статут *mixtum*) на сферу міжнародну.

Аналізуючи невелику кількість правил МПрП в російському законодавстві, О. Ейхельман надавав важливого значення доктрині та судовій практиці. На основі аналізу «Устава гражданского судопроизводства» Росії, міжнародних договорів та судової практики він показав дію основних колізійних правил в різних сферах російського цивільного права.

Викладання та наукові дослідження з МПрП були припинені на довгі роки через жовтневу революцію 1917 р. та післяреволюційну реорганізацію вищої освіти, в результаті якої діяльність Київського університету була припинена. Значна частина викладачів університету емігрувала та продовжувала працювати в російсько-українських осередках за кордоном. Серед цих викладачів були проф. О.О. Ейхельман та проф. П.М. Богаєвський. В бібліографічній книзі Михайла Петріва²⁴ ми знаходимо чимало праць О. Ейхельмана, надрукованих в Празі та Подебрадах у 20-х–30-х роках²⁵. В іншій знаменитій бібліографії проф. У. Батлера, спеціально розробленій для перевидання праці В.Є. Грабаря «Материалы к истории литературы международного права в России» (2005 р.)²⁶, наводяться закордонні праці професора Київського університету Петра Михайловича Богаєвського (1866-1929). Останній відомий насамперед працями з історії Червоного Хреста. До Київського університету він перейшов у 1914 році. В еміграції перебував у Софії. Там же вийшли друком такі його праці: «Международное право. Лекции» (1925 р.), «Міжнародне право. Посібник до лекцій» (1923 р., болг. мов.) та ін.

Дослідження з МПрП в радянській Україні у 20-х-40-х роках проводилися лише проф. **Володимиром Михайловичем Корецьким**²⁷. Хоча В.Корецький не був викладачем Ки-

²⁴Українське правознавство в Україні, країнах Європи та Америки. Матеріали до бібліографії XIX – XX століть / Укладач і автор передмови Михайло Петрів. - Львів, 2001. – 260 с.

²⁵Промислове право/Подебради, 192 –110 с.; Про кодифікацію міжнародного права.– Прага, 1934; Побутові підстави, правничий уклад й сучасний культурний поступ міжнародного права // Записки УГА –Подебради, 1931.–Т.3, вип.1.–С 108–153. Остання робота надрукована також у 8 т. Антології української юридичної думки Упорядники: В.Н.Денисов, К.О.Савчук; відп. редактор В.Н.Денисов –К., 2004.–С 332– 382.

²⁶Грабарь В.Є. Материалы к истории литературы международного права в России (1647 – 1917) / Научный редактор, автор библиографического очерка и составитель библиографии У.Е. Батлер. – М., 2005. – 888 с.

²⁷Корецький В.М. (1890 -1984) народився у 1890 р., у 1916 з відзнакою закінчив юридичний факультет Харківського університету, де після цього залишився на викладацькій роботі. У 1949 р., будучи вже академіком Академії наук України, створив на її базі у Києві Сектор держави і права, що був пізніше реформований в Інститут держави і права. Практично все своє життя він присвятив науковій та педагогічній діяльності, при чому його наукові надбання й на сьогодні є взірцем глибокої та талановитої наукової думки. Міжнародне приватне право було одним з основних напрямків наукової роботи В. Корецького, що пов'язано, не в останню чергу, з практичною потребою налагодження економічного співробітництва Радянського Союзу з іноземними країнами.

ївського університету, але його багатогранні зв'язки з університетом дають нам підстави згадати деякі з його праць.

Володимир Михайлович Корецький, отримавши юридичну освіту ще до революції, в радянські часи стає відомим науковим та громадським діячем, автором наукових творів в різних сферах права та історії. Перша половина його творчого шляху (до переїзду в Київ у 1948 р.) відмічена працями переважно в області МПрП. Відповідно до бібліографічного покажчика праць В.М. Корецького, створеного його учнем проф. В.Н. Денисовим для двотомної збірки вибраних творів вченого²⁸, нам відомо більше 20-ти робіт В. Корецького з МПрП. Майже всі вони присвячені дослідженню питань міжнародного господарського права. Навіть його робота «Очерки англо-американской доктрины и практики международного частного права» (1948 р.), що була створена на основі його докторської дисертації²⁹, написана через призму його підходів щодо міжнародного господарського права. Теж саме можна сказати і про його рецензії на книги А.Н. Макарова (1924 р.), І.С. Перетерського (1925 р.), Є.І. Кельмана (1926 р.) та про статтю «Савиньи в международном частном праве» (1926 р.).

Зосередившись на системі міжнародного господарського права, В.М. Корецький не ставив за мету створення системи міжнародного приватного права. Його уявлення про МПрП доволі розмите. Так в «Очерках международного хозяйственного права» він розглядає МПрП тільки як колізійне право. З іншого боку в рецензії на книгу І.С.Перетерського він відмічає, що задача МПрП полягає у вивченні та формулюванні норм, безпосередньо регулюючих світогосподарські відносини. Це «безпосереднє регулювання» проходить червоною ниткою через всі роботи проф. В. Корецького. В оцінці праць останнього проф. М.М. Богуславський особливо підкреслював, що В. Корецький звернув увагу на значення уніфікації норм МПрП³⁰.

Система міжнародного господарського права була представлена В. Корецьким в наступному вигляді: А. Загальна частина, яка складалася з чотирьох підрозділів – І). Поняття міжнародного господарського права (сюди включалися параграфи про орієнтування в понятті та співвідношення міжнародного господарського права з МПрП, з правом іноземців, з світовим правом, з міжнародним публічним правом, з внутрішньогосподарським правом, з інтерлокальним правом та міжнародною економічною політикою); ІІ). Економіко-політичні принципи регулювання (рівність, свобода торгівлі, принцип найбільшого сприяння, принципи «open door» та «closed door», взаємність, «економічна війна», безпосереднє регулювання державою); ІІІ). Техніка регулювання; ІV). Джерела регулювання. Б. Особлива частина, в якій намічено одинадцять сфер господарювання (наприклад, міжнародне торгове право, міжнародне право зв'язку тощо).

Очевидно, В.М. Корецький планував дослідити всі намічені питання, але праці, які залишив вчений, охоплюють лише частину з них. Із Загальної частини міжнародного господарського права він висвітлив чотири питання, присвячених поняттю міжнародного

Літ.: Денисов В.Н. Корецький Володимир Михайлович // Антологія української юридичної думки. Т.8: Міжнародне право / Упорядники: В.Н. Денисов, К.О. Савчук; відп. редактор В.Н. Денисов. – К., 2004. – С. 509 – 515; Денисов В.Н. Корецький Володимир Михайлович // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 2001. – Т. 3. – С.349 – 350; Денисов В.Н. Владимир Михайлович Корецкий (1890 - 1984) // Корецкий В. М. Избранные труды: В 2 кн. / Редкол.: В. Н. Денисов (гл. Ред.) и др.. – К., 1989. – С.5 -26; Владимир Михайлович Корецкий. - К., 1984.

²⁸Корецкий В. М. Избранные труды: В 2 кн. / Редкол.: В. Н. Денисов (гл. ред.) и др.. – К., 1989. Згадані в подальшому праці В. М. Корецького вміщені (за деякими винятками) у цьому виданні.

²⁹Дисертація мала назву: «Важнейшие проблемы международного частного права в англо-американской судебной практике по делам, затрагивающих интересы СССР».

³⁰Див.: Богуславский М.М. Международное частное право: Учебник. – 4-е изд., перераб. и доп. – М., 2002. – С. 39

господарського права («Очерки международного хозяйственного права» - 1928 р., «Униформизм в праве» - 1927 р.)³¹ та два питання щодо принципів регулювання («Оговорка взаимности в международном частном праве» - 1925 р., «Принцип «открытых дверей» - 1927 р.). Из Особливої частини міжнародного господарського права В.М. Корецький представив своє бачення щодо двох сфер – міжнародне радіоправо та міжнародне торгове право³².

Незважаючи на те, що В.М. Корецький досліджував насамперед питання міжнародного господарського права, він зробив величезний внесок у науку МПрП. По-перше, він проаналізував новітні на той час західні доктрини та літературу з МПрП. Нас вражає та кількість праць західних публіцистів, які опрацював В.М.Корецький у непрості 20-30-і роки минулого століття. По-друге, його роботи, в тому числі і «Очерки англо-американской доктрины и практики международного частного права» є, як сказав проф.Л.А.Лунц, гострим та глибоким аналізом питань Загальної частини міжнародного приватного права³³.

З позиції сьогодення можна, безумовно, оспорити деякі наукові позиції В.М. Корецького. Зокрема, не отримала підтвердження його думка про те, що колізійне право втрачає будь-яке значення в регулюванні світогосподарських відносин. В.М. Корецький в своїх працях застосовував марксистсько-ленінську методологію, яка вбачає в праві тільки політику пануючого класу та не залишає місця людині, її основним природним правам та свободам. Через це В.М.Корецький приходив до спірних, на нашу думку, висновків про абсолютну неможливість уніформізму в приватному праві та про перевагу внутрішнього регулювання зовнішньоекономічних зв'язків над міжнародним. Київський університет було відновлено у 1933 р., а юридичний факультет у його складі – у 1936 р.³⁴ Ще не закінчився на факультеті організаційний період, як почалася війна. Юридичний факультет відновив свою роботу лише в першому повоєнному році³⁵. В 1944 р. в університеті був відкритий новий факультет – міжнародних відносин, головною метою якого стала підготовка практичних працівників для щойно утвореного Міністерства закордонних справ УРСР³⁶. Новий факультет готував спеціалістів протягом 10 років. В 1962 р. у зв'язку з потребою підготовки кадрів для країн, які звільнилися від колоніальної залежності, на юридичному факультеті було створено відділення «Міжнародне право», навчальний процес на якому забезпечувала кафедра міжнародного права та іноземного законодавства³⁷. В 1971 р. підготовку фахівців-міжнародників було продовжено на відновленному факультеті міжнародних відносин та міжнародного права³⁸.

Всі згадані вище події сприяли тому, що вперше в історії університету не тільки на факультеті міжнародних відносин, але і на юридичному факультеті почалося викладання курсу міжнародного приватного права. Варто сказати, що МПрП на той час вивчалось (не

³¹Наступні 4 питання він планував включити у 2-й випуск нарисів.

³²Див.: *Корецький В. М.* Международное радиоправо // Избранные труды: В 2 кн. / Редкол.: В. Н. Денисов (гл. ред.) и др., Кн.1. – К., 1989. – С.104 – 119; Його ж: *Probleme des internationalen Handelsrecht im Sowjetrecht* // *Ostrecht*. – 1926. - №7/8. – S.746 – 772; №9. – S.867-887; № 10. – S.965 -989.

³³*Лунц Л. А.* Курс международного частного права. Общая часть. – М., 1973. – С.53.

³⁴Див.: *Історія Київського університету (1834 -1959)* / Відп. Ред. проф. О.З.Жмудський. – К., 1959. – С.593.

³⁵Див.: *Підпригора О.О.* Цивілістична наука в Київському університеті ім. Тараса Шевченка (до 165 – річчя університету) // *Вісник Академії правових наук*. – 1999. - №2. – С.116.

³⁶Про історію факультету див.: *Інститут міжнародних відносин*. – К., 2004. – 278 с.

³⁷З 1954 р. на юридичному факультеті існувала кафедра державного та міжнародного права (завідувач – доц. П.Д. Індиченко).

³⁸В 1988 р. факультет було перетворено в Інститут міжнародних відносин і міжнародного права, який з грудня 1990 р. став називатися Українським інститутом міжнародних відносин, а згодом Інститутом міжнародних відносин.

рахуя спеціалізованих навчальних закладів таких, як Московський інститут міжнародних відносин при Міністерстві закордонних справ СРСР, Академія зовнішньої торгівлі тощо) на юрфаках лише Київського, Московського, Ленінградського та Ростовського університетів, які працювали за індивідуальними учбовим програмами.

На юридичному факультеті Київського університету в 40-х роках МПрП викладалося в обсязі 40, а потім 60 лекційних годин для всіх студентів денної, вечірньої та заочної форм навчання³⁹. В 70-80-х роках цей предмет викладається як спецкурс для студентів господарсько-правової та державно-правової спеціалізації стаціонара обсягом 20 лекційних годин⁴⁰. В різні роки у період з 1944 по 1991 рр. курс МПрП на юридичному факультеті викладали Г. К. Матвєєв, О.О. Підпригора, Г.К. Дмитрієва, Н.П. Лещенко, А.С. Довгерт.

Для студентів відділення «Міжнародне право» факультету міжнародних відносин МПрП стало однією з провідних дисциплін поряд з міжнародним публічним правом. В 1970- 1980 - х роках цей курс обсягом 76 лекційних годин блескуче читався доц. Г.К. Дмитрієвою⁴¹. Пізніше його викладали доц. В. І. Кисіль та доц. А. С. Довгерт.

Лекції Галини Кирилівни Дмитрієвої з міжнародного приватного права користувалися надзвичайною популярністю серед студентів. Секрет цього полягав в тому, що Галина Кирилівна дуже точно враховувала специфіку студентської аудиторії, переважну більшість якої складала на той час громадяни країн Африки, Азії та Латинської Америки. Міжнародне приватне право не безпідставно вважається найскладнішою правовою наукою, «алгеброю юриспруденції», «головоломкою для професорів». Лише завдяки викладу матеріалу Г. К. Дмитрієвою студенти з великою зацікавленістю ставилися до цієї складної науки і вже у студентські роки долучалися до наукових дискусій щодо проблем міжнародного приватного права, які тривали в той час в країні. Галина Кирилівна у 1988 році переїхала до Москви, де продовжила викладання міжнародного публічного та приватного права, але зв'язок з Києвом не припинявся. В 1993 р. в Москві під редакцією Г.К. Дмитрієвої вийшов посібник з міжнародного приватного права, в якому взяли участь і її київські учні⁴². А останні її підручники з цієї дисципліни неодмінно пропонуються викладачами Київського університету студентській аудиторії, що спеціалізується з міжнародного приватного права.

На міжнародному факультеті були започатковані в цей період (1971 – 1991 рр.) і перші спецкурси з МПрП (міжнародне сімейне право – проф. Г.К.Матвєєв, доц. В.І. Кисіль; міжнародна охорона авторських та винахідницьких прав - проф. Ю.Г.Матвєєв, доц. А.С.Довгерт; міжнародний цивільний процес – доц. Є.В. Гусєв, доц. А.С. Довгерт). Чимала заслуга в цьому належить також тодішньому завідувачу кафедри міжнародного права та іноземного законодавства, професору Ігорю Івановичу Лукашуку (1926 – 2006), який користувався на факультеті незаперечним науковим, інтелектуальним авторитетом. Своєю інтелігентністю, ерудицією, «лукашовською» чарівністю він одразу і на завжди «підключав» студентів до цікавого і пульсуючого поля міжнародного права. І. Лукашук заві-

³⁹Див.: *Матвєєв Г.К.* О преподавании международного частного права // Правоведение 1977. - № 3. - С. 89.

⁴⁰Див.: *Довгерт А.С.* Шляхи вдосконалення викладання міжнародного приватного права // Вісник Київського університету. Юридичні науки. – 1989. – Вип. 30. – С. 61-64; *Його ж.* Перестройка внешнеэкономической деятельности СССР и преподавание международного частного права в юридических вузах // Правоведение. – 1990. – № 3. – С. 75-77.

⁴¹Див.: *Денисов В.Н.* Дмитрієва Галина Кирилівна // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 1999.- Т. 3. - С.217 -218.

⁴²Див.: *Международное частное право: Учеб. пособие.* / Г.К. Дмитриева, А.С. Довгерт, В.П. Панов, Н.А. Шебанова и др. - М., 1993. - 168 с.

дував кафедрою понад 20 років, під його началом кафедра стала одним із провідних наукових центрів досліджень міжнародного публічного і приватного права та підготовки юристів-міжнародників України та колишнього СРСР. Ігор Іванович створив теорію міжнародно-правового регулювання, згідно з якою міжнародне право розглядається в процесі його функціонування, а також як підсистема міжнародної нормативної системи, що включає не тільки правові, а і політичні, моральні та інші міжнародні норми. В 1985 р. Ігор Іванович переїздить до Москви, де відразу стає найпомітнішою фігурою в науці міжнародного права СРСР, а згодом Росії⁴³.

Наукові дослідження з МПрП у повоєнному університеті довгий час не проводилися, якщо не рахувати невеличкі публікації на початку 1950-х років доц. В. І. Лисовського⁴⁴ на тему міжнародного комерційного арбітражу та зовнішньої торгівлі⁴⁵. Широке дослідження проблем МПрП в Київському університеті пов'язані з ім'ям видатного вченого та педагога - Геннадія Костянтиновича Матвєєва⁴⁶.

В історію цивілістики проф. Г.К. Матвєєв увійшов насамперед завдяки фундаментальним працям у сфері цивільної відповідальності⁴⁷. Проте не менш вагомий внесок він зробив і в науку МПрП. До проблем останньої Г.К. Матвєєв звернувся на початку 60-х років, написавши рецензії на знакові роботи радянської доктрини МПрП⁴⁸.

У 70-80 роках Г.К. Матвєєв взяв участь у всесоюзній науковій дискусії щодо природи, системи та джерел міжнародного приватного права. В опублікованих працях⁴⁹ Г.К.

⁴³Див.: *Буткевич В.Г., Буткевич О.В.* Гордость науки международного права // Международное право XXI века. Игорь Иванович Лукашук. – К., 2006. – С.11 – 118.

⁴⁴*Вадим Иванович Лисовский* (1904 – 1997) працював в Київському університеті доцентом в 1949 – 1950 рр. та завідувачем кафедри теорії та історії держави і права в 1953 р.. Відомий значними творами з міжнародного права та міжнародного торгового і фінансового права. Див.: *Касяненко Ю. А., Савчук К.О.* Лисовський Вадим Іванович // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 2001.- Т. 3. -С.477 – 478.

⁴⁵Див.: *Лисовский В.И.* Вопросы исполнения арбитражных решений по внешней торговле // Науч. записки Киев. гос. ун-та им. Т.Г. Шевченко. – Вып. 9. – Юрид. сборник. – 1950. – № 4. – С. 105-110; Його ж. Законодательные акты стран народной демократии по внешней торговле // Внешняя торговля. – 1951. – № 6. – С. 38-42; Його ж. Условия внешнеторгового арбитража в Польше, Чехословакии и Венгрии // Внешняя торговля. – 1951. – № 9. – С. 33-37.

⁴⁶*Матвеев Геннадий Константинович* (1908 – 1996) народився 21 серпня 1908 р. в с. Пектубаєво, тепер Яранського р-ну Кіровської обл., Росія, доктор юридичних наук з 1951, професор з 1953р., заслужений працівник вищої школи України з 1979 р.. Закінчив у 1933 р. юридичний факультет Казанського університету. З 1933 р. - у Казанському юридичному інституті: аспірант, викладач. З вересня 1938 р. працював на юридичному факультеті Київського університету: викладач, доцент, професор. Був деканом юрфаку (1949 р.) та тривалий час завідував кафедрою цивільного права. З 1971 р. – професор – консультант кафедри міжнародного права та іноземного законодавства факультету міжнародних відносин та міжнародного права.

Літ.: Хуторян Н.М., Боишук Ю. Л. Матвеев Геннадий Константинович // Антологія української юридичної думки. Т.9: Юридична наука радянської доби / Упорядники: В.Б. Авер'янов, К.О. Савчук та ін.; відп. редактор В.П. Нагребельний. – К., 2004. – С. 402 – 404; *Підпригора О.А.* Матвеев Геннадий Константинович // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 2001.- Т. 3. - С.595; *Довгерт А.С., Кузнецова Н.С., Шевченко Я.Н.* Професор Київського університету Геннадій Костянтинович Матвєєв (1908-1996) // Українське право. – 1998. - №1. – С. 7–14.

⁴⁷Див.: *Матвеев Г.К.* Вина в советском гражданском праве. – М., 1955; Його ж. Основание гражданско-правовой ответственности. – М., 1970.

⁴⁸Див.: *Матвеев Г.К.* Рецензия на книгу Богуславского М.М. и Рубанова А.А. «Правовое положение иностранцев». // Советский ежегодник международного права 1960 г. – М., 1961; *Його ж.* Рецензия на книгу Лунца Л.А. «Международное частное право» // Правоведение. – 1961. – № 4; Його ж. Рецензия на книгу Орловой Н.В. «Вопросы брака и развода в международном частном праве» // Сов. государство и право. – 1962. – № 2.

⁴⁹*Матвеев Г.К.* Задачи дальнейшего развития международного частного права. // Сборник "Итоги всесоюзной научной конференции "Задачи юридической науки в свете новой Конституции СССР". – М., 1978;

Матвеев захищав позицію тих вчених (І.С. Перетерський, Л.А. Лунц та ін.), які розглядали МПрП як самостійну галузь національного права цивілістичного характеру, відокремлюючи його від міжнародного публічного права та цивільного права. З метою більш чіткого розмежування МПрП з названими галузями, він звужує МПрП до системи колізійних норм. Таким чином проф. Г.К. Матвеев повертається до уявлень про МПрП, що домінували в середині XIX століття.

Іншим напрямком досліджень Г.К. Матвеева у сфері МПрП були колізійні проблеми сімейного права⁵⁰. Певним підумком цих досліджень став унікальний підручник з сімейного права⁵¹, в якому розв'язувалися не тільки матеріально-правові питання сімейного права різних країн, але й колізійні питання сімейно-шлюбних відносин. В своїх працях Г.К. Матвеев виступав за пом'якшення територіального принципу радянського права щодо умов укладення шлюбів. Він був палким прихильником приєднання СРСР до багатьох міжнародних конвенцій у сфері сімейного права.

Заслуга проф. Г.К. Матвеева полягає також в організації викладання курсу МПрП на юридичному факультеті та факультеті міжнародних відносин та міжнародного права Київського університету.

Г.К. Матвеев багато зробив і для розгортання наукових досліджень в Україні. Можна стверджувати, що він створив українську школу вчених з міжнародного приватного права. Починаючи з 60-х років під його керівництвом проводяться дослідження в рамках кандидатських дисертацій проблем міжнародного спадкового права, міжнародного сімейного права, міжнародного права власності, міжнародного авторського права. Так вже на початку 60-х років виходить стаття «Застосування радянських колізійних норм»⁵² аспіранта Г.К. Матвеева Анатолія Яковича Сивоконя, подальші дослідження якого стосувалися міжнародного спадкового права⁵³ та завершилися успішним захистом кандидатської дисертації «Коллизионные вопросы наследования в международном частном праве»⁵⁴.

На початку 1970-х років під керівництвом проф. Г.К. Матвеева питання міжнародного сімейного права починає досліджувати О.Г. Дрижчана, згодом доцент кафедри цивільного

Його ж. Предмет, система и задачи дальнейшего развития международного частного права. // Советский ежегодник международного права – М., 1978; Його ж. Международное частное право как отрасль советского права // Сов. государство и право. – 1980. – № 6. – С. 51-58 та ін.

⁵⁰Матвеев Г.К. Вопросы советского коллизионного семейного права // Правоведение. – 1972. – № 2. – С. 99-105; Його ж. Условия и правовые последствия заключения иностранных браков // Советская юстиция. – 1972. – № 10; Його ж. Актуальные проблемы международного семейного права // Сб. ИГПАН СССР «10 лет Основ законодательства СССР о браке и семье». – М., 1978.

⁵¹Матвеев Г.К. Советское семейное право. – М., 1978 (друге вид. – 1985).

⁵²Сивоконь А.Я. Застосування радянських колізійних норм // Вісник Київського ун-ту. Серія економіки і права. – 1962. - №5 – С. 105-111.

⁵³Сивоконь А.Я. Колізійні питання спадкового права в новому цивільному кодексі УРСР. // Проблеми правознавства. – 1967. – С. 107-113.

⁵⁴Сивоконь А.Я. Коллизионные вопросы наследования в международном частном праве: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Киев. ун-т. – Киев, 1977. – 25 с.

Слід сказати, що в 1965 р. була захищена ще одна дисертація з проблем міжнародного спадкового права («Права иностранцев, относящиеся к собственности и наследованию в Украинской ССР»). Її автор - Іван Антонович Беленчук, який був учнем В.М. Корецького, згодом викладав адміністративне право в Київському університеті в 60 -90 роках. Йому належить коментар до останнього розділу (питання МПрП) Цивільного кодексу УРСР 1963 р. (Див.: Гражданский кодекс Украинской ССР: Научн. – практ. коммент. = К., 1981. С.628 -637).

права Київського університету⁵⁵. Проблемам міжнародного цивільного процесу були присвячені праці аспіранта, а потім викладача юридичного факультету Є.В.Гусєва (науковий керівник проф.М.Й.Штефан)⁵⁶.

В 1970-і роки в області міжнародного авторського права починає свої студії син Г.К.Матвєєва **Юрій Геннадійович Матвєєв**⁵⁷.

Проф. Ю.Г.Матвєєв присвятив багато років життя дослідженню проблем міжнародного та порівняльного авторського права. Звернення до цієї проблематики пов'язане з багатьма обставинами. Так наприкінці 60-х, початку 70-х років Ю.Г. Матвєєв працює в Авторсько-правовому відділі Секретаріату ЮНЕСКО, де потрапляє у вир підготовки та проведення багатьох міжнародних зустрічей, симпозиумів, конференцій з міжнародного авторського права, в тому числі і Паризьких дипломатичних конференцій 1971 року, на яких було знайдено вихід із «кризи» міжнародного авторського права та прийняті нові тексти Бернської та Всесвітньої конвенцій з авторського права. Вже в ці роки він стає активним прихильником приєднання СРСР до Всесвітньої конвенції з авторського права. «Зараз наша участь у конвенціях в області інтелектуальної власності нікого не здивує, - пише відомий вчений проф. М.Богуславський, - але тоді, коли ми традиційно виходили з принципу свободи перекладу і стояли поза міжнародної системи охорони авторських прав, висунути і обґрунтувати таку пропозицію могла тільки людина, яка володіла прозорливістю істинного вченого та даром наукового передбачення»⁵⁸.

В 1973 році СРСР приєднався до Всесвітньої (Женевської) конвенції з авторського права 1952 р. Але головним спонукальним мотивом звернення проф. Ю. Г. Матвєєва до проблем міжнародного авторського права (після розробки проблем деліктної відпові-

⁵⁵Див.: *Дрижчана О.Г.* Аліментні правовідносини за участю іноземців // Радянське право. – 1971. – № 3. – С. 76-81; *Дрижчана О.Г.* Виконання іноземних судових рішень про отримання аліментів на дітей // Проблеми правознавства. – 1972. – Вип. 22. – С. 114-123; *Дрижчаная Е.Г.* Коллизионные вопросы алиментирования в международном частном праве: Автореф. дис. канд. юр. наук: 12.00.10 / Киевский государственный университет. – К., 1972. – 19 с.

⁵⁶*Гусєв Є.В.* Провадження справ з іноземним елементом в судовій практиці УРСР // Проблеми правознавства. – Вип. 29. – 1974. – С. 102-110; Його ж. Признание и исполнение в Украинской ССР решений иностранных судов: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / – Киев. ун-т. – Киев, 1978. – 28 с.

⁵⁷*Матвєєв Юрій Геннадійович* (1940 – 1990) народився в м. Києві в сім'ї видатного юриста-науковця Матвєєва Г.К. В 1962 році закінчує юридичний факультет Київського університету та починає працювати в Київському обласному державному арбітражі. В 1966 році захищає кандидатську дисертацію, 1982 – докторську, а в 1985 році йому було присвоєно звання професора. Після закінчення аспірантури розпочинає викладацьку роботу (Київська вища школа МВС СРСР). З 1974 по 1989 роки викладає на юридичному факультеті та факультеті міжнародних відносин і міжнародного права Київського університету. В 1977 році обирається завідуючим кафедри цивільного права і процесу, а в 1983 – деканом юридичного факультету. Дипломатична діяльність Ю.Г. Матвєєва пов'язана з восьмирічною роботою в апараті ЮНЕСКО в Парижі, участю в роботі Конференції ООН з кодифікації морського права, інших конференцій. В 1987 році призначений на посаду Головного державного арбітра України, а в 1989 році обирається Головним державним арбітром СРСР.

Літ.: Тимченко Г.П. Матвєєв Юрий Геннадійович // Антологія української юридичної думки. Т.9: Юридична наука радянської доби / Упорядники: В.Б. Авер'янов, К.О. Савчук та ін.; відп. редактор В.П. Нагребельний. – К., 2004. – С. 442 – 444 ; Шемшученко Ю.С. Матвєєв Юрій Геннадійович // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 2001. - Т. 3. - С.595; *Довгерт А. С.* Внесок професора Ю.Г. Матвєєва в дослідження проблем авторського права // Українське право. – 2000 - №1 – С. 9-14; *Кузнецов М.М.* Об авторе данной книги и его вкладе в развитие российской концепции авторского права // Матвєєв Ю.Г. Международная охрана авторских прав (издание второе, переработанное и дополненное). – М., 2000. - С.6 – 10; *Буткевич В.Г.* Вопросы международной охраны авторских прав в трудах Ю. Г. Матвєєва // Сов. государство и право. – 1990. - №10. – С. 138 – 141.

⁵⁸*Богуславський М.М.* Дар научного предвидення (о книзі Ю.Г.Матвєєва «Международная охрана авторских прав». - М., Юридическая литература, 1987. - 223 с.) – Известия вузов. «Правоведение». – 1990. - № 6.

дальності в англо-американському праві⁵⁹) ще до приєднання СРСР до Всесвітньої конвенції стала його наукова відповідальність щодо потреби осмислення складного механізму міжнародної охорони авторських прав, що відшліфовувався протягом майже століття та залучення до нього СРСР. Основними роботами Ю. Г. Матвєєва в цій сфері стали – «Международные конвенции по авторскому праву» (1975 р., друге видання 1978 р.) та «Международная охрана авторских прав»⁶⁰ (1987 р., друге посмертне видання 2000 р.)

Його підхід до міжнародної охорони авторських прав мав універсальний характер і не був обмежений положеннями однієї Всесвітньої конвенції, до якої приєднався СРСР. Такий підхід був обумовлений взаємопов'язаністю багаточислених конвенцій в області авторського права, а також глибокою переконаністю проф. Ю. Г. Матвєєва в тому, що в майбутньому країна неодмінно розширить свою участь у міжнародному механізмі охорони авторських прав. Крім аналізу двох текстів (1952 р. і 1971 р.) Всесвітньої конвенції з авторського права і всіх текстів Бернської конвенції Ю. Г. Матвєєв здійснив глибоке дослідження Римської конвенції з охорони інтересів артистів-виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (1961 р.), Женевської конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм (1971 р.), Брюссельської конвенції про поширення сигналів, що несуть програми та передаються через супутники (1974 р.), регіональних угод в області авторського права (Латино-американські конвенції, Арабська конвенція 1981 р.) та інших міжнародних договорів. Ним досліджено багато теоретичних проблем регламентації як традиційних, так і нових питань авторського права в умовах науково-технічної революції. Серед них: правова охорона перекладів та перекладачів; міжнародна регламентація фотографічних репродукцій творів, що охороняються авторським правом; охорона творів фольклору; міжнародно-правові проблеми охорони комп'ютерних програм; охорона творів при використанні кабельного телебачення; охорона творів при використанні їх відео-записувальною технікою та багато інших.

Широкий підхід проф. Ю. Г. Матвєєва до проблематики міжнародного авторського права дозволив зробити йому цілий ряд принципово важливих теоретичних висновків, що відносяться до всієї системи міжнародної охорони авторських прав, а також відмітити деякі тенденції, які будуть визначати розвиток цієї системи у майбутньому. Зокрема, в роботах Ю. Г. Матвєєва висловлюється припущення щодо можливості злиття двох основних конвенцій в області авторського права – Бернської та Всесвітньої, або розробки нової конвенції, яка б не тільки втілила основні положення існуючих міжнародних інструментів, але і більш повно врахувала соціально-політичні зміни сучасного світу. Цей висновок спирався на дослідження процесів зближення основних багатосторонніх конвенцій, що проявилися з особливою силою останнім часом та втілилися у підвищенні рівня охорони авторських прав у Всесвітній конвенції 1971 року шляхом закріплення в ній таких виключних прав автора як право на відтворення, публічне виконання та телерадіотрансляцію. Зверталася також увага на факт «взаємопроникнення» у складі учасників Бернської та Всесвітньої конвенцій.

Проф. Ю. Г. Матвєєвим було поставлено питання про приєднання СРСР (природно, після підняття рівня охорони вітчизняного авторського права) до Всесвітньої конвенції 1971 р. Безумовно, що такий підхід не суперечив приєднанню СРСР і до найстарішої Бернської конвенції у новій редакції з її високим рівнем охорони авторських прав. Ним було піднято також питання про важливість приєднання СРСР до Римської конвенції 1961

⁵⁹Матвєєв Ю.Г. Англо-американское деликтное право. – М., 1973.

⁶⁰Бібліографію праць Ю. Г. Матвєєва див. Довгерт А. С. Внесок професора Ю.Г. Матвєєва в дослідження проблем авторського права // Українське право. – 2000 - №1 – С. 13-14.

р., Женевської конвенції 1971 р. та Брюсельської конвенції 1974 р. Ще за його життя деякі його пропозиції були здійснені. Так, у 1988 р. СРСР приєднався до Брюсельської конвенції 1974 р., яка вступила в силу для країни 20 січня 1989 р.⁶¹

Вагомий внесок проф. Юрій Матвеев зробив у справу поглибленого вивчення авторського права у вузах та організації досліджень у цій галузі. На юридичному факультеті та факультеті міжнародних відносин та міжнародного права Київського університету ним було започатковано викладання спецкурсів «Авторське право» та «Міжнародна охорона авторських і винахідницьких прав». Стан досліджень, викладання та пропаганди авторського права узагальнені в опублікованій ним статті в Бюлетені ЮНЕСКО з авторського права.

Визнанням великого значення його праць для сучасників стало перевидання в Москві у 2000 р. монографії «Международная охрана авторских прав», що вперше вийшла друком у 1987 р.

Батько та син Матвееви підготували наступне покоління дослідників у сфері МПрП. Проблемам міжнародного права власності була присвячена кандидатська робота В.В.Мащенко⁶², а В.І.Кисіль продовжив дослідження свого вчителя у сфері міжнародного сімейного права⁶³. А.С.Довгерт під керівництвом Ю.Г.Матвеева та Г.К.Матвеева вивчав проблеми міжнародного авторського права⁶⁴.

На факультеті міжнародних відносин у 1980-х роках радянськими та іноземними здобувачами було захищено ще ряд кандидатських дисертацій, зокрема, «Международный договор и нормы международного частного права» (Бабаєв М.Х., 1983 р.), «Унификация норм международной купли-продажи» (Паліашвілі І.А., 1985 р.), «Унификация коллизионных норм в договорах об оказании правовой помощи с участием СССР» (Хачатурян А.Г., 1990) та інші⁶⁵.

⁶¹Після розпаду СРСР Україна приєдналася до всіх зазначених конвенцій.

⁶²Див.: *Мащенко В.В.* Правовой режим собственности в международном частном праве. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Киев. ун-т. – К., 1980. – 28 с.; *Його ж.* Правове положення іноземного майна в СРСР // Радянське право. – 1979. – № 8. – С. 60-64; *Його ж.* Правовой режим собственности иностранного государства в СССР // Вестник Киевского Университета. Серия: Международные отношения и международное право. – 1980. – Вып. 10. – С. 86-91.

⁶³Див.: *Кисиль В.И.* Lex personalis в международном частном праве // Вестник Киевского Университета. Серия: Международные отношения и международное право. – 1980. – Вып. 10. – С. 95-103; *Його ж.* Коллизионные вопросы развода в международном частном праве социалистических государств. // Правоведение. – 1980. – № 6. – С. 65-72; *Його ж.* Нове в радянському колізійному законодавстві про шлюб та сім'ю // Радянське право. – 1980. – № 8. – С. 45-49; *Його ж.* Расторжение иностранных браков в международном частном праве: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Киев. ун-т. – Киев, 1980. – 26 с.

⁶⁴Див.: *Довгерт А.С.* Деятельность ЮНЕСКО и ВОИС по оказанию правовой и технической помощи развивающимся странам в области авторского права // Вестник Киевского Университета. Серия: Международные отношения и международное право. – 1980. – Вып. 10. – С. 91-95; *Його ж.* Участь СРСР в міжнародній системі охорони авторських прав. // Советское право. – Киев, 1980. – № 7. – С. 57-59; *Довгерт А.С., Матвеев Ю.Г.* Международная охрана авторских прав // Трибуна лектора. – 1982. – № 10. – С. 47-48; *Довгерт А.С.* Международная охрана авторских прав и развивающиеся страны: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Киев. Ун-т. – К., 1982. – 25 с.

⁶⁵Див., зокрема: *Насер Аддин Мухаммед Аль-Батуль.* Правовое положение иностранцев в арабских странах: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Київський університет. – К., 1985. – 23 с.; *Шауки Ахмед.* Правовое регулирование международных торговых отношений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Київський університет. – К., 1985. – 19 с.; *Мултала Халдуж.* Международная защита прав женщины и правовое положение женщины в Марокко: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Київський університет. – К., 1985. – 20 с.; *Харун Абакар М'Боду.* Международно-правовое регулирование торговых преференций для развивающихся стран: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Київський університет. – К., 1986. – 20 с.; *Башир Авад Фадил Шебаб.* Международно-правовое регулирование внешнеэкономических отношений Иордании: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Київський університет. – К., 1988. – 21 с.

Таким чином, на початок 1980-х років у Київському університеті були проведені дослідження у багатьох сферах МПрП. Це дало можливість у 1985 році випустити перший в Україні посібник з міжнародного приватного права⁶⁶.

В період горбачовської перебудови і до розпаду СРСР на юридичному факультеті та факультеті міжнародних відносин і міжнародного права продовжувалися дослідження з МПрП, яке в перебудовчі часи стало відігравати неабияке значення. Так, А.С.Довгерт і В.І.Кисіль приступили до широких досліджень питань міжнародного приватного трудового права⁶⁷ та системи колізійних правил⁶⁸.

Праця викладачів та вчених радянської доби над проблемами МПрП підготувала ґрунт для створення унікальної в Україні і на терені колишнього СРСР кафедри міжнародного приватного права в Київському університеті та для відкриття спеціалізації з міжнародного приватного права для юристів-міжнародників.

Важливою віхою в історії науки та викладання МПрП в Київському університеті став 1992 рік. Україна, здобувши незалежність, стала на шлях ринкових перетворень та розбудови демократичного суспільства. Зростання ролі права на цьому шляху, позначено серед іншого, і створенням в 1992 р. кафедри міжнародного приватного права⁶⁹ в Інституті міжнародних відносин Київського університету.

В учбовому плані на кафедру покладалося, зокрема, завдання по забезпеченню нової спеціалізації «міжнародне приватне право» для бакалаврів, спеціалістів, магістрів міжнародного права. За роки незалежності кафедра випустила більше 1000 таких фахівців. Нова спеціалізація зумовила впровадження чисельних спецкурсів з МПрП. Якщо до створення кафедри на факультеті викладалося лише три спеціальні курси з МПрП, то протягом періоду незалежності впроваджено біля сорока курсів⁷⁰. Ці предмети та базовий курс

⁶⁶ Международное частное право: Учебное пособие для вузов / Под общей ред. Г.К. Матвеева. – К.: Вища школа, 1985. – 176с.

⁶⁷ Див.: Довгерт А.С. Определение применимого права для трудовых отношений с иностранным элементом // Вестник Киевского Университета. Серия: Международные отношения и международное право. – 1989. – Вып. 28. – С. 95-101; Його ж. Шляхи вдосконалення викладання міжнародного приватного права // Вестник Киевского Университета. Серия: Юридические науки. – 1989. – Вып. 30. – С. 61-64; Його ж. Перестройка внешнеэкономической деятельности СССР и преподавание международного частного права в юридических вузах // Известия вузов. Правоведение. – 1990. – № 3. – С. 75-77; Його ж. Правовое регулирование труда иностранных работников совместных предприятий стран-членов СЭВ на территории СССР // Зарубежный мир: социальные, политические и экономические проблемы. – Киев, 1990. – Вып. 18. – С. 78-83; Його ж. Совместные предприятия: регулирование труда. – Практическое руководство. - К.: Лыбидь, 1991. – 68 с.; Його ж. Радянська доктрина міжнародного приватного права в світлі правового регулювання трудових відносин з іноземним елементом // Вісник Київського університету. Серія: Суспільно-політичні науки. – 1991. – №1. – С. 94 – 97; Його ж. Дія колізійних норм у сфері міжнародних трудових відносин // Вісник Київського університету. Серія: Суспільно-політичні науки. – 1991. – №4. – С. 41-45.

⁶⁸ Див.: Кисиль В.И. Некоторые аспекты кодификации международного частного права в зарубежных социалистических государствах (в соавторстве) // Вестник Киевского Университета. Серия: Международные отношения и международное право. – 1986. – Вып. 23. – С. 44-48; Його ж. Сближение и унификация коллизионных норм стран-членов СЭВ: проблемы, методы и перспективы // СЕМП, 1984. – М., 1986. – С. 273-278; Його ж. Перспективы кодификации международного частного права в СССР // Вестник Киевского Университета. Серия: Международные отношения и международное право. – 1989. – Вып. 28. – С. 83-89; Його ж. Международное гуманитарное сотрудничество и актуальные проблемы развития советского коллизионного семейного права (в соавторстве) // Торгово-экономические связи и вопросы международного частного права. – М., 1990. – С. 174-190; Його ж. Правовая реформа в СССР и некоторые аспекты международного частного права // Советское государство и право. – 1990. - № 1. – С. 98-104.

⁶⁹ Її першим завідувачем став професор К.К.Сандровський (1992-1995). З 1995 року кафедрою завідує професор, член-кореспондент АПрН України А.С.Довгерт.

⁷⁰ «Актуальні проблеми міжнародного приватного права», «Методологія міжнародного приватного права», «Міжнародне торговельне право», «Міжнародне підприємницьке право», «Міжнародне валютне право»,

з міжнародного приватного права викладали професори Довгерт А. С., Кисіль В.І, Мережко О.О., доценти Калакура В.Я., Коз'яков С.Ю., Трутень В.В., Криволапов Б.М., Цірат Г.А., Забара І.М., Бірюков О.М., Серьогін О.Ю. Кучер Б.І., Галущенко Г.В. та к.ю.н. Черняк Ю.В., Виговський О.І. Для читання окремих курсів чи тем запрошувалися фахівці з Національної академії наук України, Адміністрації Президента України, Антимонопольного комітету України, а також юристи-практики.

Значні зрушення з викладанням МПрП відбулися і на юридичному факультеті університету. Курс МПрП став нормативною (обов'язковою) дисципліною в навчальному плані підготовки юриста. Предмет викладався проф. Кузнєцовою Н.С., проф. Боднар Т.В., а останнім часом проф. Притикою Ю.Д., доц. Грамацьким Е.М., Діковською І.А. В учбових планах для підготовки магістрів з'явився спецкурс «Теоретичні проблеми колізійного права»⁷¹.

Для забезпечення навчального процесу вийшли друком численні навчальні посібники, збірники нормативних актів, курси лекцій та інша навчальна література⁷².

Інтенсивно проводилися в цей період і наукові дослідження в області МПрП. І це не зважаючи на складні умови (в тому числі і економічні) перехідного періоду, коли значні зусилля викладачів спрямовувалися на правову розбудову молодій держави та на активну

«Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності», «Міжнародне авторське право», «Міжнародне право промислової власності», «Міжнародне сімейне право», «Міжнародний комерційний арбітраж», «Міжнародний цивільний процес», «Міжнародне приватне морське право», «Право ГАТТ/СОТ», «Правові засади міжнародного фінансування», «Агентське право», «Правове регулювання міжнародних туристичних відносин», «Правове співробітництво держав у цивільних справах», «Міжнародне інвестиційне право», «Економіка та право європейської інтеграції», «Європейське приватне право», «Європейське деліктне право», «Транснаціональне торгове право (lex mercatoria)», «Герменевтика в міжнародному приватному праві», «Правове регулювання міжнародної купівлі-продажу товарів», «Патенти та ліцензії в міжнародній торгівлі», «Міжнародне податкове право». Міжнародно-правовий аспект містився також і в інших курсах, запроваджених кафедрою: «Страхове право», «Антимонопольне право», «Приватна юридична практика», «Адвокатура в Україні», «Банківське право», «Правове регулювання неспроможності (банкрутства)», «Біржове право», «Цінні папери», «Підприємницьке право», «Пандектологія», «Інвестиційне право», «Митне право ЄС».

⁷¹Київська школа цивілістики/За ред. члена-кореспондента АПрН України Р.М.Майданика. – К., 2009. – С.285.

⁷²Див., зокрема: Довгерт А. С. Правовое регулирование международных трудовых отношений: Учебное пособие. – К., 1992. – 248 с.; Міжнародне приватне право. Міжнародні договори України. Том 1 / Відп. ред. та упорядники А. Довгерт та В. Крохмаль. – К., 2000. – 992 с.; Міжнародне приватне право. Міжнародні договори України. Том 2 / Відп. ред. та упорядники А. Довгерт та В. Крохмаль. – К., 2000. – 1312 с.; Криволапов Б.М. Позовна давність у міжнародному приватному праві. Навчальний посібник. – К., 2001. – 148 с.; Авторське право та суміжні права. Європейський досвід: У 2-х книгах. / За ред. А.С. Довгерта. - Кн. 1. – К., 2001. – 520 с.; Авторське право та суміжні права. Європейський досвід: У 2-х книгах. / За ред. А.С. Довгерта. – Кн. 2. - К., 2001.. – 460 с.; Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж: Навч. посібник. – К., 2002. – 304 с.; Цірат А.В. Франчайзиг и франчайзинговий договор: Учебн. –практ. пособие. – К., 2002. – 240 с.; Довгерт А.С., Сирота Д.М. Міжнародне авторське право. Матеріали до курсу. - К., 2004. - 165 с.; Забара І.М. Міжнародне приватне морське право: Збірник матеріалів до навчальної дисципліни. – К., 2004. – 196 с.; Бірюков О. Банкрутство. (Курс лекцій). – К., 2004. – 240 с.; Серьогін О.Ю. Особливості правового регулювання захисту прав споживачів в ЄС та Україні (дистанційний курс) // <http://titan.ltu.org.ua/lms-lmm/studentHome.do?nav=studenthome>; Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / Отв. ред. проф. А. Довгерт. – К., 2006. - 1008 с.; Новый Гражданский процессуальный кодекс Франции / Отв. ред. проф. А. Довгерт. - К., 2004. - 544 с.; Кармаза О.О. Міжнародне спадкове право: Науково-практичний посібник. – К., 2007. -328 с., Міжнародне приватне право. Науково-практичний коментар Закону / За ред. доктора юридичних наук, проф. А. Довгерта. – Х.,2008. – 359; Закон України « Про міжнародне приватне право»; Цивільний кодекс України: парал. укр. та англ. тексти / Наук. керівник перекладу Г.В. Галущенко. – К., 2009. – 735 с.; Цірат А.В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров: право и практика: Учебн. –практ. пособие. – К., 2010. – 352 с. та ін.

юридичну практику⁷³. Наукові пошуки були організовані майже в усіх сферах МПрП. Про широту досліджень говорить той факт, що за роки незалежності тільки по кафедрі міжнародного приватного права захищено більше 40 кандидатських та докторських дисертацій з МПрП⁷⁴.

В 1994 р. захистом докторської дисертації позначено багаторічне дослідження проблем міжнародного приватного трудового права **Анатолієм Степановичем Довгертом**⁷⁵.

⁷³Дослідження в цей період збіглися з епохальними кодифікаційними роботами в Україні. Науковці кафедри приймали участь у створенні багатьох нових законів держави ринкового спрямування. Окремою сторінкою стала тривала, понад 10 років, праця над проектом Цивільного кодексу України. Вчені підготували також проект кодифікації МПрП спочатку в рамках нового Цивільного кодексу України, а згодом в рамках окремого закону.

Викладачі кафедри створили в цей період декілька успішних та найвідоміших в Україні юридичних фірм.

⁷⁴Докторські дисертації: Довгерт А.С. Правове регулювання міжнародних трудових відносин, 1994; Кисіль В.І. Механізми колізійного регулювання в сучасному міжнародному приватному праві, 2001; Мережко О.О. Теорія та принципи транснаціонального торгового права (lex mercatoria), 2002.

Кандидатські дисертації: Фам Ци Чунг (В'єтнам) Правове регулювання іноземних інвестицій у В'єтнамі, 1992; Калакура В.Я. Кодифікація міжнародного приватного права в країнах Європи, 1993; Туліо Чамба Вільявінсенсіо Діосграф (Еквадор). Джерела міжнародного приватного права в країнах Латинської Америки, 1995; Криволапов Б.М. Позовна давність у міжнародному приватному праві, 1997; Гірма Гізау Айеле (Ефіопія). Система колізійних норм в міжнародному приватному праві; Тарабія Хасан (Ізраїль). Правове регулювання страхування у зовнішньоекономічних зв'язках, 1998; Варшоломідзе Леван (Грузія). Уніфікація норм міжнародного приватного права в рамках УНІДРУА, 1998; Бірюков О.М. Порівняльно-правовий аналіз інституту неспроможності у законодавстві України та деяких іноземних країн, 1999; Фаренвальд Арнольд (Федеративна Республіка Німеччина) Патентно-ліцензійні угоди в англійському, французькому та італійському праві, 1999; Цірат Г.А. Виконання іноземних арбітражних рішень, 2000; Галущенко Г.В. Міжнародні договори України про правову допомогу в цивільних справах і внутрішнє законодавство, 2001; Серьогін О.Ю. Правове регулювання міжнародних туристичних відносин, 2002; Виноградова Г.В. Міжнародне приватно-правове регулювання іноземного інвестування в позиковій формі в Україні, 2002; Забара І.М. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди в міжнародному приватному праві, 2002; Цірат Г.В. Договори франчайзингу, 2003; Теуш С.К. Приватноправові конвенції Ради Європи, 2003; Сирота Д.М. Вдосконалення законодавства України про суміжні права до рівня основних універсальних міжнародних договорів про суміжні права, 2004; Дзіс С.А. Проблеми авторського права в сфері новітніх комп'ютерних технологій, 2004; Кармаза О.О. Спадкування у сучасному міжнародному приватному праві, 2006; Попко В.В. Уніфікація норм міжнародного приватного права в рамках Гаазької конференції, 2006; Довжук О.В. Правове регулювання міжнародних приватних трудових відносин на сучасному етапі (матеріально-правовий аспект), 2006; Черняк Ю.В. Інститут підсудності в міжнародному приватному праві країн Європейського Союзу та України, 2006; Бурлай О.Є. Правовідносини подружжя в міжнародному приватному праві, 2007; Ільков В.В. Правове регулювання створення та функціонування вільних економічних зон в Україні, 2007; Руденко О.В. Уніфікація міжнародного приватного права в Європейському Союзі, 2007; Дмитрієва Ю.А. Просте товариство: законодавче регулювання в праві Німеччини та України, 2008; Балденюк В.В. Забезпечення застосування колізійної норми: кваліфікація, зворотнє відсилання, обхід закону в міжнародному приватному праві, 2008; Філіп'єв А.О. Застосування іноземного права для регулювання приватноправових відносин: проблеми та перспективи, 2009; Гіренко О.Т. Сучасні тенденції регулювання юрисдикційних імунітетів у міжнародному приватному праві, 2009 та ін. На юридичному факультеті також були підготовлені кандидатські дисертації з МПрП: Трутень В.В. Встановлювання іноземного права в міжнародному приватному праві, 1996; Притика Ю.Д. Правові засади формування і функціонування міжнародного комерційного арбітражу в Україні, 1997; Семерак О.С. Цивільно-правові аспекти регулювання та взаємного захисту іноземних інвестицій на практиці України, Угорщини, Польщі та Словаччини, 1999; Діковська І.А. Договір повітряного чартеру у міжнародному приватному праві, 2002; Хєда С.М. Правове регулювання участі іноземних юридичних осіб у цивільних правовідносинах (порівняльно-правовий аспект), 2004; Тараба Н.В. Зовнішньоекономічні угоди з комерційним фінансуванням, 2007.

⁷⁵Довгерт Анатолій Степанович (1949 р.н.) - член-кореспондент АПрН України, доктор юридичних наук, професор, адвокат, засл. юрист України. Закінчив у 1977 р. факультет міжнародних відносин та міжнародного права Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. У цьому ж університеті з 1983 р.: доцент кафедри цивільного права юридичного факультету, з 1988 р. - доцент кафедри міжнародного права,

В працях, присвячених цій тематиці⁷⁶, вперше в науці країн СНД розкрито концепцію правового регулювання трудових відносин з іноземним елементом на основі підходів, принципів і категорій МПрП. В радянській правовій доктрині проблеми регулювання міжнародних трудових відносин майже не розроблялися через відсутність соціального закордонне переміщення робочої сили стає для України поширеним явищем. Цьому процесу сприяло також і масове створення спільних підприємств з іноземними інвестиціями. Соціальна практика ставила перед наукою МПрП завдання запропонувати, з урахуванням світового досвіду, правові механізми, що діють у цій сфері.

В трудах проф. А. Довгерта на основі порівняльно-правового дослідження показано рішення основних колізійних проблем та напрямки договірної уніфікації матеріально-правових норм в сфері міжнародних трудових відносин. Не менш важливими були також рекомендації щодо організації в Україні належної правової регламентації різних ситуацій міжнародної праці.

Працями А. Довгерта у цій сфері був відкритий новий напрям наукових досліджень з МПрП, що почали згодом виконуватися в Україні та Росії⁷⁷.

Наступний етап в наукових дослідженнях А. Довгерта, що привів до прийняття Закону України про МПрП, пов'язаний з розробкою та теоретичним обґрунтуванням проекту української кодифікації МПрП⁷⁸. Ряд праць в цей період присвячені тенденціям розвитку нормативного масиву та всієї інфраструктури (доктрина, система застосування

згодом доцент кафедри порівняльного правознавства та кафедри міжнародного приватного та митного права ІМВ, з 1995 р. - зав. кафедри міжнародного приватного права ІМВ і зав. кафедри комерційного права, директор Українського центру правничих студій Київського університету. Один з авторів нового Цивільного кодексу України 2003 р., Закону України про міжнародне приватне право та ін. законів незалежної України.
⁷⁶Див.: Довгерт А.С. Правове регулювання міжнародних трудових відносин: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12. 00. 03. / Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1994. – 50 с.; Його ж. Правовое регулирование международных трудовых отношений: Учебное пособие. – К., 1992. – 248 с.; Його ж. Международные договоры и внутреннее законодательство в сфере регулирования трудовых отношений на совместных предприятиях // Реализация международных правовых норм во внутреннем праве. – К., 1992. – С. 206-225; Його ж. Трудовые отношения // Международное частное право. Учебное пособие / Под ред. проф. Г.К. Дмитриевой. – М., 1993. – С. 131-150; Його ж. Соотношение международного частного права и трудового права // Международное частное право: современные проблемы. В 2 кн. – Кн.1. – М., 1993. – С.125-135; Його ж. Питання міжнародного приватного трудового права // Український часопис міжнародного права. – 1994. – № 1. – С. 110-131 та ін.

⁷⁷Андреанова М.А. Трудовые отношения с участием иностранцев в системе международного частного и трудового права: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 03. / Московский государственный институт международных отношений. М, 2002. – 28; Сергеева С.М. Нормативно – правове регулювання трудових відносин, ускладнених іноземним елементом: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 03. / Одеська національна юридична академія, 2004. – 19 с.; Довжук О.В. Правове регулювання міжнародних приватних трудових відносин на сучасному етапі (матеріально-правовий аспект): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / К.: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2006. – 183 с.

⁷⁸Див.: Довгерт А.С. Концепция и структура проекта нового Гражданского кодекса Украины//Юридическая практика.–1996 –№ 21-2; Довгерт А.С., Головатый С.П. Новый Гражданский кодекс Украины- самый приоритетный акт для реформирования украинского права//Урядовый кур'ер-1996. –14 декабря; Довгерт А.С. Новый Гражданский кодекс Украины и мировые тенденции развития частного права // Закон и бизнес. – 1996. – № 48-49; Довгерт А.С., коллектив авторов. Передмова до проекту Цивільного кодексу України // Українське право. – 1996. – № 2. – С. 6-26; Довгерт А.С., коллектив авторов. Цивільний кодекс України. Проект від 26 серпня 1996 р. // Українське право. – 1996. – № 2. – С. 32-469; Довгерт А.С., коллектив авторов. Модель Гражданского кодекса. Часть третья. Рекомендательный законодательный акт для Содружества независимых государств // Приложение к «Информационному бюллетеню», 1996, №10. – С-Пб.: Межпарламентская Ассамблея СНГ, 1996. – С. 3-84; Довгерт А.С. Кодифікація норм міжнародного приватного права // Українське право. – 1997. – № 3. – С. 111-112; Кодифікація приватного права України / За ред. проф. А. Довгерта. – К.: Український центр правничих студій, 2001 та ін.

норм, підготовка спеціалістів тощо) МПрП в Україні⁷⁹. Будучи учасником багатьох дипломатичних сесій Гаазької конференції з міжнародного приватного права А. Довгерт звертається також до питань, пов'язаних з діяльністю цієї міжнародної організації⁸⁰.

Широке коло питань колізійного права та кодифікації його норм досліджувалися також **Василем Івановичем Кисілем**⁸¹.

В його працях⁸², з урахуванням сучасного законодавства країн світу, представлена історія доктрини колізійного права, динаміка законодавчих актів у цій сфері, еволюція основних колізійних прив'язок. Особлива увага надавалася вивченню форми, змісту, структури кодифікацій колізійного права та їх регіональних особливостей.

В своїх роботах проф. В. Кисіль показує себе прихильником кодифікації МПрП у формі окремого закону та наводить певні аргументи на користь «автономної» кодифікації. Проте, на нашу думку, важливість питання щодо форми кодифікації представлена дещо у перебільшеному вигляді, тому що на перше місце завжди виходить не форма, а зміст кодифікації та практика застосування колізійних норм. Нам же уявляється, що розміщення кодифікованого масиву норм МПрП у Цивільному кодексі є найвищою формою кодифікації.

⁷⁹Довгерт А.С. Международное частное право Украины: итоги развития за 12 лет независимости // Суспільство. Держава. Право: Науково-практичний журнал. Серія: Цивільне право. Вип.3.–Одеса, 2003.–С.11-20; Міжнародне приватне право. Міжнародні договори України. Том 1/Відп.ред. та упорядники А.Довгерт, В.Крохмаль.–К., 2000 –992 с.; Міжнародне приватне право. Міжнародні договори України. Том 2./Відп.ред. та упорядники А.Довгерт, В.Крохмаль.–К., 2000.–1312 с.

⁸⁰Довгерт А.С. Гаазькі конвенції з міжнародного приватного права // Юридична енциклопедія. Т.1. - К., 1998. – С. 541. Його ж. 110 років Гаазької конференції з міжнародного приватного права // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2003. – № 2. – С. 52-61.

⁸¹Кисіль Василь Іванович (1948 р.н.) - доктор юридичних наук, професор. У 1976 р. закінчив факультет міжнародних відносин і міжнародного права. З 1976 - стажист-викладач, асистент, ст. викладач, доцент, професор кафедри міжнародного приватного та митного права ІМВ Київського університету імені Тараса Шевченка. У 1980 р. захистив кандидатську дисертацію з теми "Розірвання шлюбу в міжнародному приватному праві", у 2001 р. - докторську дисертацію (тема: "Механізми колізійного регулювання в сучасному міжнародному приватному праві").

⁸²Див.: Кисіль В.І. Зворотне відсилання в міжнародному приватному праві // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 1999. – Вип. 13. – Частина I. – С. 91-99.; Його ж. Проблеми конфлікту кваліфікацій в міжнародному приватному праві // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 1999. – Вип. 14. - Частина 1. – С. 51-64; Його ж. Деякі питання кодифікації та правозастосування у сфері інтерперсональних колізій в міжнародному приватному праві // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2000. – Вип. 17. - Частина 2. – С. 61-79; Його ж. Становлення та розвиток колізійного принципу *lex personalis* в міжнародному приватному праві // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2000. – Вип. 22. – Частина II. – С.102-114; Його ж. Загальні тенденції кодифікації міжнародного приватного права // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – 2000. – Вип.16. – С. 5-11; Його ж. Колізійне регулювання в сучасному міжнародному приватному праві. // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2000. – Вип. 4. – С. 225-244; Його ж. Перші кодифікації міжнародного приватного права // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2000. – Вип. 18. – Частина I. – С. 73-89; Його ж. Принцип найбільш тісного зв'язку та законодавче регулювання в міжнародному приватному праві // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2000. – Вип. 24. - Частина 2. – С. 84-98 та ін.

Певним підсумком досліджень стала монографія проф. В. Кисіля «Міжнародне приватне право: питання кодифікації» (2000 р.)⁸³. Книга є однією з найкращих праць з МПрП на рубежі століть. Вона широко використовується також як підручник з Загальної частини МПрП. Але треба мати на увазі, що погляди В. Кисіля на МПрП не йдуть далі традиційних уявлень. Так в МПрП вчений вбачає лише колізійне право внутрішньодержавного характеру, а головним його джерелом – національне законодавство.

Новими підходами до МПрП позначені праці **Олександра Олександровича Мережка**⁸⁴.

Одним із перших вчених в країнах СНД проф. О. Мережка підійшов до вивчення проблематики транснаціонального торгового права (*lex mercatoria*). В своїх працях⁸⁵ він виклав історію розвитку та правову природу *lex mercatoria*, його джерела та механізми імплементації. Важливим є і те, що зазначені праці написані на основі нових методологічних підходів. Зокрема, дослідник відкидає юридичний позитивизм через його неспроможність пояснити *lex mercatoria*, яке трактується автором як таке, що створюється самими учасниками міжнародної торгівлі. Природно-правова домінанта у поглядах проф. О. Мережка дозволяє через *lex mercatoria* побачити більш вагомий ідею природи, яка полягає у формуванні всесвітньоцивільного права (автор вживає термін «наднаціональне міжнародне приватне право»). Втім важко приєднатися до позиції автора щодо так званої «кризи» МПрП, яка, начебто, спричинена розвитком *lex mercatoria*. Проте спроба автора розкрити співвідношення МПрП та *lex mercatoria* заслуговує всілякої підтримки.

Результатом багаторічної роботи О. Мережка в юридичних школах США стали його праці в області колізійного права США⁸⁶. Уявлення про основні колізійні теорії США дозволяє краще зрозуміти сучасне європейське МПрП, яке в останню чверть ХХ століття зазнало впливу американської колізійної «революції».

Вагомим внеском в доктрину МПрП стала наступна праця О. Мережка «Наука міжнародного частного права: история и современность» (2006 р.)⁸⁷. В ній майстерно показані витоки вітчизняної науки МПрП, пропонуються цікаві картини МПрП постіндустріального суспільства. В названих та інших працях проф. О. Мережка відчувається «вітер» глобальних змін, до яких у автора проглядається певний скептицизм.

⁸³Кисіль В.І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації. – К., 2000. – 430 с. (друге видання: К., 2005. – 480 с.)

⁸⁴Мережка О.О. (1971 р.н.) - доктор юридичних наук, професор. У 1993 р. закінчив Інститут міжнародних відносин. Викладав в Дипломатичній академії України і в Інституті міжнародних відносин, в якому підготував кандидатську та докторську дисертації. Темою останньої була «Теорія та принципи транснаціонального торгового права (*lex mercatoria*)» (2002 р.).

⁸⁵Мережка О.О. Концепція *Lex Mercatoria* і міжнародне приватне право // Українське право. – 1998. – № 1 (9). – С. 131-139; *Його жс.* Порядок укладення міжнародних міжурядових та міжвідомчих договорів у законодавстві та практиці України // Українське право. – 1998. – № 2 (10). – С. 78-81; *Його жс.* *Lex Mercatoria* – нове торгове право // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – Вип. 1. – К., 1998. – С. 169-177; *Його жс.* *Lex Mercatoria*: теорія і принципи транснаціонального торгового права. – К.: Таксон, 1999. – 415 с.; *Його жс.* Загальні принципи права як джерело міжнародного права та транснаціонального торгового права // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 1999. – № 2. – С. 190-192; *Його жс.* Проблема создания нового международного валютно-финансового порядка // Держава і право. Щорічник наукових праць молодих вчених. Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. – Київ, 1998-1999. – Випуск 2. – С. 472-474; *Його жс.* Теорія *Lex Mercatoria* // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія: Міжнародні відносини. – 1999. – Випуск 11. – С. 41-45; *Його жс.* Загальні принципи права і *Lex Mercatoria* // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія: Міжнародні відносини. – 1999. – Випуск 13. – С. 43-44 та ін.

⁸⁶Мережка А.А. Коллизионное право США.- К., 2003. -136 с.

⁸⁷Мережка А.А. Наука международного частного права: история и современность. – К., 2006. – 356 с.

За період незалежності викладачами та науковцями Київського університету надруковано багато інших монографічних праць⁸⁸. Деякі напрямки досліджень в галузі МПрП, що проводились на кафедрі міжнародного приватного права останніми роками, наведено у двох колективних монографіях⁸⁹, які показують, що цікаві результати отримані у всіх трьох частинах науки МПрП: загальній частині, спеціальній та в області міжнародного цивільного процесу. Ці книги слугують також своєрідними навчальними посібниками для студентів, які прагнуть поглибленого вивчення окремих тем або працюють над курсовими, дипломними та магістерськими роботами.

Вчені університету продовжують вивчати складну матерію МПрП. Причому пріоритетними темами є методологія МПрП, європейське МПрП, розвиток доктрини колізійного права, питання застосування іноземного права, уніфікація МПрП, сучасні принципи юрисдикції і виконання іноземних судових рішень та ін. Найближчим часом очікується отримання вагомих результатів в сферах транскордонного банкрутства, принципів МПрП, міжнародного права інтелектуальної власності, міжнародного сімейного права та ін.

⁸⁸Цират А.В., Цират Г.А. Международный арбитраж как способ решения внешнеэкономических споров. - К., 1997. - 367 с.; Бірюков А.Н. Институт неспособности: порівняльно-правовий аналіз. - К., 2000. - 163 с.; Виноградова Г.В., Кучер Б.І. Иноземне інвестування в міжнародному приватному праві. - К., 2003.-138с.; Законодавство про банкрутство: Збірник нормативних матеріалів і аналітичних статей / Під ред. О.М.Бірюкова. - К., 2003. - 456 с.; Галущенко Г. Питання міжнародного приватного права у міжнародних договорах України про правову допомогу. - К., 2005. - 472 с.; Попко В.В. Уніфікація норм міжнародного приватного права в рамках Гаазької конференції : Монографія. - К., 2007. - 358 с.; Притика Ю.Д. Міжнародний комерційний арбітраж: Питання теорії та практики: Монографія. - К., 2005. - 516 с.; Хєда С.М. Правове регулювання участі іноземних юридичних осіб у цивільних правовідносинах (порівняльно-правовий аспект). К., 2005. -184 с.; Черняк Ю.В. Институт підсудності в міжнародному приватному праві країн ЄС та України: Монографія. - К., 2008. - 276 с.; Бірюков О.М. Транскордонні банкрутства: теорія і практика. Монографія. - К., 2008. - 318 с.; Ільков В.В. Особливості правового режиму інвестицій в Україні: Монографія. - К., 2008. - 304 с.; Руденко О. В. Уніфікація міжнародного права ЄС: монографія. - Чернівці, 2009.- 248 с.; Довгерт А.С. Сучасні приватноправові реформи в Україні з огляду на формування всесвітньоцивільного права. К.: АПрН України, Київський регіональний центр, 2009. - 20 с.; Міжнародне приватне право в Київському університеті. В 2 -х т. / За ред. проф. А. Довгерта - К., 200⁹

⁸⁹См.: Міжнародне приватне право. Актуальні проблеми / За ред. проф. А. Довгерта. - К., 2001. - 334 с.; Очерки международного частного права / За ред. проф. А. Довгерта. - Харьков, 2007. - 816 с.